

OLOF EHRENKRONA:

Ett rörligare Sverige

80-talets stora demokratifråga blir om vårt samhälle är organiserat så att vi tillräckligt effektivt kan lösa problemen när vi väl identifierat dem, skriver Olof Ehrenkrona, sakkunnig i Ekonomidepartementet. Stelheten i det svenska samhället ökar och rörligheten på arbetsmarknaden är för liten. Inte bara arbetsgivare utan även de fackliga företrädarna irriteras över medbestämmandebyråkratin. Allt fler inser det orimliga i rundgången skatter/bidrag. Det måste vara en central uppgift för moderaterna att verka för ett rörligare samhälle. Men det krävs ett stort mått av politiskt mod och en genomtänkt analys av bristerna i den politiska beslutsprocessen. Bryter vi inte den onda cirkeln finns risken att kritiken från människorna och deras krav möts med nya regleringar och ökad byråkrati som ytterligare minskar dynamiken i samhället och kringskär rörelsefriheten.

Tre saker har särskilt intresserat dem som skrivit och debatterat om demokratin. Det är frågan om medborgarnas delaktighet i besluten. Det är avvägningen mellan kollektivt styre och den enskildes frihet – minoritetsskyddet. Och slutligen, frågan om demokratins beslutsförhet, dvs hur långt den demokratiska beslutsmodellen kan sträcka sig på olika områden utan att beslutsmaskineriet förlorar så mycket i effektivitet att utvecklingen stagnerar. Vid olika tidpunkter och under skilda samhällsförhållanden har tidsandan betytt att demokratidebatten i särskilt hög grad koncentrerats kring någon av dessa frågor.

I samband med demokratins genombrott gällde det att ersätta ett auktoritärt envælde och diskussionen koncentrerades kring den enskildes rättigheter gentemot samhället.

Frågan om människors delaktighet i besluten kom i fokus betydligt senare. Efter Rousseau framlevde den en ganska tynande tillvaro ända fram till marxismens genombrott och kom inte att spela någon praktisk roll för politikens utformning i Västeuropa innan socialdemokratin fick en etablerad maktställning.

Under 20- och 30-talskriserna rörde demokratidebatten i hög grad huruvida den var ett funktionsdugligt medel för att styra ett modernt samhälle. Weimarrepublikens kaos ledde till att många ifrågasatte demokratin pga dess förmenta ineffektivitet och oförmåga till nationell samling.

Vårt land har sedan demokratins genombrott i ringa utsträckning påverkats av demokratidebattens skiftande konjunkturer. Avsaknaden av en mäktig radikal vänster,

den snabbt ökade levnadsstandarden och det faktum att socialdemokraterna ända fram till slutet av 60-talet bedrev en ganska måttfull politik har skapat en betydande värdegemenskap. Demokratin har uppfattats både som ett rimligt sätt att fördela samhällsmakten med bevarad och stärkt individuell frihet och som ett effektivt styrelseskick. Samma har förhållandet varit i våra nordiska grannländer.

När Herbert Tingsten i sin bok *Från idéer till idyll* utnämnde demokratin till vår gemensamma överideologi var det en alldeles riktig karakteristik av dåtidens förhållande. Det rådde egentligen inte några delade meningar om vare sig demokratins vara eller inte vara eller om dess reella innehåll.

Socialdemokratisk framstöt

I slutet av 60-talet kom dock demokratidebatten att vitaliseras också i Sverige. Valet -68 gav socialdemokraterna handlingsfrihet och inspiration att göra en ny framstöt i enlighet med sina klassiska doktriner. Det demokratiska beslutsfattandet skulle inte begränsas till det politiska livet. Nu skulle inflytandet breddas också på andra områden. Nu var det arbetsplatsdemokratin som skulle genomföras med hjälp av de fackliga organisationerna. SSU startade sin folkrörelsekampanj som syftade till att visa hur demokratin på olika områden kunde bli starkare om folkrörelserna fick mera makt. Och Socialdemokratiska Kvinnoförbundet gick ut med kampanjen "Kvarteret framtiden" där de visade upp sitt socialdemokratiska idealsam-

hälle uppbyggt av arbetarrörelsens olika delar.

Det var utan tvivel ett ärligt försök från socialdemokraternas sida att göra fler människor delaktiga i samhällsbyggandet, men eftersom detta skulle ske med hjälp av folkrörelser, där medlemmarnas delaktighet inte är det mest framträdande draget, blev resultatet att människorna istället vände sig ifrån socialdemokratin. Det faktum att människorna ville påverka och kontrollera sin tillvaro innebar inte att de ställde upp på organisationernas villkor. Det var det egna personliga inflytandet som de ville öka – inte stärka kollektivens maktställning.

Socialdemokraternas korporativa utflykter skärpte konflikten mellan den kollektivistiska demokratisynens förespråkare och de borgerliga partier – enkannerligen moderata samlingspartiet och folkpartiet – som förespråkar en liberal eller individualistisk demokratisyn. Konflikten mellan samhällsmakten och den enskildes frihet blev den fråga kring vilken demokratidebatten koncentrerades. Att frågan om skyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna var 70-talets stora författningsfråga bidrog till att ställa problemet i centrum.

80-talets demokratiproblem

Det finns mycket som talar för att 80-talets stora demokratifråga blir om vårt samhälle är organiserat så att vi tillräckligt effektivt kan lösa problemen när vi väl identifierat dem. Vårt ekonomiska läge kan inte undgå att påverka demokratidebatten. På samma sätt som 20- och 30-talskriserna i västvärlden

ledde till att demokratin ifrågasattes p g a att den ansågs vara ineffektiv, kan demokratin ånyo komma att försvagas om politikerna misslyckas med att försvara välståndet. Det skulle i så fall inte vara första gången som företeelser som i och för sig endast har en begränsad anknytning till demokratin syfte och innersta väsen som styrelseform – att öka människors frihet – tas till intäkt för kritik av demokratin som sådan. Det är ju en klassisk marxistisk strategi.

Ett öppet samhälles stora styrka är den fria debatten som drar fram problem och missförhållanden i rampluset. Ett öppet samhälle med svårigheter har således goda möjligheter att ganska snabbt skaffa sig sjukdomsinsikt. Sverige under senare år är för övrigt ett gott exempel på just detta förhållande. Idag diskuteras våra ekonomiska problem med en betydligt större realism än fallet var bara för några år sedan.

Men demokratier har också gärna en tendens att bli fragmentariska samhällen. Grupper organiserar sig och den politiska debatten koncentreras till vad som uppfattas vara en viss grupps intressen. Politikernas strävan efter röstmaximering gör att de försöker anpassa sitt budskap till vad som är legitimt hos de grupper som har de starkaste företrädarna och de flesta anhängarna.

Denna korporativistiska tendens har som de flesta företeelser både en framsida och en baksida. Det säger sig självt att ett samhällssystems legitimitet ökar om människor uppfattar att politikerna tar hänsyn till deras intressen vare sig de förmedlas genom intresseorganisationer eller på annat sätt. Baksidan är dock att intressehänsyn av

skilda slag riskerar att inverka negativt på effektiviteten i beslutsfattandet och att den enskildes förhållanden är så skiftande att det ytterligt sällan går att tala om t ex ett gemensamt löntagarintresse. Nödvändiga åtgärder vidtas kanske inte av rädsla för att komma i konflikt med starka gruppintressen, och det faktum att man tillgodoser organisationernas krav behöver inte innebära att det uppfattas som en rimlig politik av folkflertalet.

För vårt vidkommande tycks intressehänsynen skapa allt större problem. Vi har uppenbarligen en sjukdomsinsikt som spridit sig i organisationer, politiska partier och inte minst bland medborgarna. Men vi tycks ha påtagliga svårigheter att omsätta insikten i praktisk handling. Vi tar en mängd hänsyn som mer eller mindre, mot de flestas vilja, förlamar samhällsapparaten. Samtidigt är det ganska sannolikt att åtgärder av olika slag, som i och för sig inte accepteras av intresseorganisationerna och möter på motstånd från myndigheterna, skulle få en bred uppslutning från de enskilda medborgarna.

Minska byråkratin

Vi vet hur stelheten i det svenska samhället har ökat under senare år. Det är en allmänt omvittnad sanning att rörligheten på arbetsmarknaden är för liten. Inte bara arbetsgivare utan även de fackliga företrädarna börjar också i allt större utsträckning irriteras över medbestämmandebyråkratin. Det finns en växande irritation över en lönepolitik som visserligen ökat den statistiska jämlikheten men i gengäld fört med sig framväxten av en flora av skilda löneförmåner i form av trak-

tamenten och fria nyttigheter. Vårt skattesystem utsätts för allt större påfrestningar och fler människor inser det orimliga i rundgången skatter/bidrag.

Det råder också en bred insikt om att enskild företagsamhet och etablerande av nya idéer, det må gälla affärsidéer eller nya produkter, blir allt svårare, inte därför att någon egentligen vill ha det så, utan därför att man i all välmening skapat ett komplicerat system av lagar, förordningar och rekommendationer för att skydda människorna. Irritationen över dispensamhället som allvarligt motverkar ett rationellt beslutsfattande och som försämrar våra anpassningsmöjligheter till omvärlden blir alltmer utbredd.

Men även om insikten finns är stelbentheten i sig ett avgörande hinder för förändringar. Vi tycks ha hamnat i en ond cirkel som det kommer att krävas mycket av handlingskraft för att bryta.

Ett rörligare samhälle

Ansvar för att vrida samhällsutvecklingen åt rätt håll ligger främst på politikerna. Och det är ett ansvar som moderata politiker borde ha särskilt stora förutsättningar att ta.

För moderaterna är det därför en central uppgift att under kommande år verka för ett rörligare samhälle. Det blir en strid som måste föras på många fronter. Den kräver ett stort mått av politiskt mod och en genomtänkt analys av bristerna i den politiska beslutsprocessen.

Ett problemområde som studerats alldeles för litet är samhällsplaneringen. Vi har under många år byggt upp ett finmaskigt nät

av skilda planeringsorgan som inte gör stort annat än väntar ut varandra. Resultatet blir en oändligt lång utdragen beslutsprocess. Dynamiken i samhällsutvecklingen upphör.

Samhällsplaneringen skapar en övertro på offentliga ingripanden. Nya regleringar och föreskrifter leder till en situation där det för den enskilde och företagen går åt minst lika mycket tid till att anpassa sig till politiskt styrda förändringar som till nya konkurrensförutsättningar på marknaden. Resultatet kan bara bli ett. Vi blir mindre effektiva och därmed mindre konkurrenskraftiga på världsmarknaden.

I takt med att människorna blir alltmer medvetna om problem av det här slaget kommer irritationen över handlingsoförmågan att öka. Orsakerna till de ekonomiska svårigheterna kommer man att söka i samhällets organisation och hos de politiska beslutsfattarna. Och det ligger förvisso ingen fara i detta så länge politikerna är beredda att ta sitt ansvar för att genomföra förändringar och om de besitter instrumenten för att vidta de nödvändiga åtgärderna. Visar det sig emellertid att politikerna förlorat kontrollen över byråkratin och inte i de många enskilda människornas intresse vågar ta itu också med mäktiga gruppintressen, kan situationen bli allvarlig och förtroendet för demokratin riskera att rubbas.

Man behöver inte ta till så drastiska framtidsvisioner som att vi riskerar rop på starka män för att bli orolig. Det finns en smygande fara som är minst lika skrämmande. Den ligger i att kritiken från människorna och deras krav möts med nya regleringar och ökad byråkrati, som ytterligare minskar dy-

namiken i samhället och försvårar en snabb anpassning till nya värderingar, samtidigt som människornas rörelsefrihet kringskärs ännu mer.

Om vårt land skulle utvecklas i den riktningen kommer de senaste årens byråkrati-debatt att framstå som smått idyllisk. Vårt

öppna samhälle skulle riskera att ersättas av ett samhälle som bär alla planhushållningens kännemärken. För moderata samlingspartiet bör det kännas som en mycket stor utmaning att bekämpa en sådan utveckling och verka för ett Sverige där öppenheten och rörligheten står i centrum.

ÅRSSAMMANKOMST

Föreningen Svensk Tidskrifts Vänners årssammankomst

torsdagen den 8 maj 1980 kl 18.15

Nya Sällskapet, Västra Trädgårdsgatan 6, Stockholm

- Redogörelse för Svensk Tidskrifts verksamhet
- Middag
- General Carl Eric Almgren:
Det aktuella läget i några strategiska brännpunkter

Anmälan per telefon 08/67 59 55